

Litteraturgranskningar

TORSTEN SVENSSON: *Socialdemokratin dominans. En studie av den svenska socialdemokratin partistrategi*. Acta Universitatis Upsaliensis, Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala 120. Uppsala 1994: Almqvist & Wiksell International.

Hur agerar ett politiskt parti för att behålla väljarstöd och inflytande? Vilka strategier står till buds för ett klassparti vars framtida öde i maktens boningar står och faller med möjligheten att behålla sitt grepp om de nya väljarna? Torsten Svenssons avhandling ställer just dessa frågor i sin analys av den svenska socialdemokratin, dess strategiska tänkande och det lyckosamma i partiets handlande från 1930-talet och fram till våra dagar.

Innehåll

I avhandlingen vill författaren förklara den unika uppslutningen bakom det socialdemokratiska partiet och vad författaren kallar "det välfärdspolitiska projektet". Sin utgångspunkt tar han i Adam Przeworskis resonemang kring socialistiska reformpartiers problem att bibehålla sitt väljarstöd i ett samhälle där arbetarklassen minskar. Med hjälp av Przeworskis begrepp "trade-off" – vilket väl närmast kan översättas "avvägningsproblem" – söker författaren visa hur "det svenska socialdemokratiska partiets strategi varit att tillmötesgå tjänstemannagrupperna samtidigt som partiet strävat efter att behålla arbetarklassen inom väljarbasen. Författaren analyserar den svenska socialdemokratin agerande i ljuset av detta avvägningsproblem, i en första extensiv del av avhandlingen och därefter i två jämförande fallstudier.

Författarens avstamp hos Przeworski motiveras av att denne på ett enligt författaren hälsosamt och preciserat sätt tar fram den politiske aktören ur strukturenas dunkel. Torsten Svensson vill förklara det socialdemokratiska partiets osedvanligt stora och stabila andel av väljarkåren sedan 1930-talet samt också den därav följande långa regeringsperioden. Författaren väljer att distansera sig från tidigare förklaringsansatser, med i huvudsak strukturella förtecken, för att istället fokusera den politiske aktörens strategiska agerande. Författaren vill studera den svenska socialdemokratin strategi – dess förutsättningar, innehåll, praktiska genomförande samt effekter – för att därigenom utröna i vad mån strategiskt agerande haft betydelse för partiets dominans. Den allmänna hypotes som lanseras är att olika socialdemokratiska strategier också får olikartade effekter för väljarnas attityder givet att vissa förutsättningar med avseende på relationer till fackföreningar och kommunistpartier är uppfyllda. Författaren beskriver två alternativa strategier – löntagarstrategin och klasstrategin – och säger sig vilja undersöka huruvida löntagarstrategin varit för handen i det socialdemokratiska partiet. Författarens hypotes är att så är fallet, samt att denna löntagarstrategi inneburit att partiet agerat för att bredda sin väljarbas med hjälp av tjänstemännen utan att förlora arbetarnas stöd och att en sådan strategi också haft de önskade effekterna. Det syfte Svensson därefter formulerar är att utröna huruvida socialdemokratin agerat strategiskt gentemot tjänstemännen, hur utvecklingen av partiets relationer till denna grupp har sett ut och i vad mån en eventuell strategi också haft de önskade effekterna.

Författaren tillämpar en "strategisk förklaring" och menar att denna innehåller förutsättningar, perceptioner av omgivningen, agerande samt effekter. Med hjälp av dessa kom-

ponenter griper han sig an det empiriska arbetet att förklara socialdemokratins dominans.

Författaren börjar således med att ta sig an strategins förutsättningar. I vad mån, och i så fall hur, har det socialdemokratiska partiet agerat för att påverka de viktiga förutsättningarna för löntagarstrategin i en gynnsam riktning? Torsten Svensson väljer då att koncentrera sig på partiets band till fackföreningsrörelsen och dess kamp mot kommunisterna. Genom studier av partidokument från 1930-talet fram till slutet av 1950-talet visar författaren att det funnits en medveten strävan hos det socialdemokratiska partiet att försvaga kommunistpartiet samt att stärka relationerna till fackföreningsrörelsen, LO i detta fallet. Motiven för en sådan strävan har varit misstänksamhet mot de svenska kommunisternas koppling till de ryska dito. Ett annat mera långsiktigt motiv har varit insikten om att parlamentarisk framgång bara kan nås på basen av samarbete mellan socialdemokratien och fackföreningsrörelsen. En splittrad arbetarklass kunde enligt partiets bedömning inte utgöra grunden för ett regeringsbärande socialdemokratiskt parti. Partiet har således genom sitt eget handlande på det organisatoriska och ideologiska planet påverkat de yttre förutsättningarna för att kunna applicera en löntagarstrategi. Detta handlande passas av författaren in i den strategiska förklaringen såsom det första ledet i en kedja av tre länkar. Den andra länken består av de båda elementen perception och strategiskt agerande. Författaren visar genom partidokument fortsättningsvis att det socialdemokratiska partiet verkligen uppfattade det strategiska avvägningsproblemet mellan olika stödgrupper.

Författaren sätter tjänstemannastrategins genombrottsår till kongressåret 1948. Därefter börjar också agerandet gentemot tjänstemännen att ta form. Till en del gick agerandet den fackliga vägen. Genom ett samarbete mellan de nya tjänstemannaorganisationerna och partiet försökte socialdemokratien knyta till sig den nya gruppen. Begreppet "löntagare" lanserades för att tona ner konflikten mellan arbetare och tjänstemän. Partiet försökte också att hantera risken att förlora arbetarväljare genom

att betona de gemensamma intressena mellan alla grupper av löntagare. Det sk velfärdspolitiska projektet vilket skulle rikta sig emot både tjänstemän och arbetare, var, i enlighet med Przeworski, en del av agerandet för att vinna bredare väljarbas.

Den sista länken i den strategiska förklaringen är effekterna. Torsten Svensson menar att endast om effekterna är de önskade, samtycke till velfärdspolitiken och starkt väljarstöd, så kan strategin ingå i en rationalistisk förklaring. Författaren genomför i detta syfte en studie av väljarnas attityder i socialpolitiken sedan 1956 baserad på väljarundersökningarna. I detta avsnitt menar författaren att tjänstemännen sedan valet 1960 i betydligt större utsträckning än tidigare valt att rösta på socialdemokraterna, medan arbetarnas röstning är mera oförändrad under just den perioden. I undersökningen visas att tjänstemännen är mer känsliga än andra grupper för en velfärdsdimension i sitt partival. Trots att klassbakgrund också visar sig ha viss effekt på partivalet menar dock författaren att det främst var via social reformpolitik som socialdemokratien fick en stor grupp nya väljare bland tjänstemännen.

Analysen har nu egentligen avslutats. I en tredje del av avhandlingen väljer Svensson dock att gå vidare för att ytterligare stärka sin tes genom två fallstudier: ATP-frågan samt sjukförsäkringsfrågan. Arbetet avser att specificera vilka typer av agerande som faktiskt gav resultat och på vilken arena dessa åtgärder sattes in. Författaren söker genom en närgående analys av de dokument som avspeglar aktörernas intentioner och handlingar i de relevanta besluten belägga de politiska aktörernas strategiska val samt i vad denna strategi bestod.

I ett första steg beskrivs de ideologiska principer som kom att prägla de två nämnda velfärdsreformerna. Båda reformerna bars upp av idén om standardtrygghet och lika villkor för alla grupper. Men denna idé kom att utvecklas från ett system av lika ersättning till alla, vilket var Gustav Möllers linje, till ett inkomstersättningssystem med inbyggd grundnivå, vilket blev en linje mer förknippad med Gunnar Sträng. Eftersom grundprincipen var densamma anser författaren dem utgöra två jämförbara

ra fall och går vidare för att analysera partiets agerande i båda frågorna. Sjukförsäkringsfrågan blev inte lyckosam i den meningen att effekterna inte blev de avsedda. Socialdemokraterna gjorde inga inbrytningar i tjänstemannagrupperna. ATP-reformen var istället mera lyckosam, då partiet både vann tjänstemännens stöd och behöll arbetarväljarna. Hur kan de skilda effekterna förklaras? Författarens svar hänvisar till Przeworskis strategi att forma klassintressen. Genom en anpassning av sakfrågan, en organisatorisk samverkan via fackföreningarna samt en propaganda avpassad för olika grupper lyckades det socialdemokratiska partiet nå de avsedda effekterna, nämligen inbrytning bland tjänstemannaväljarna. Inte något av dessa strategiska element var för handen i sjukförsäkringsfrågan.

Avslutningsvis knyter författaren ihop sina resultat och anser sig fått stöd för tanken att socialdemokratis styrka och samtycket till välfärdsstaten kan återföras på det socialdemokratiska partiets strategiska agerande. Partiets agerande har förklarats av deras motiv och strategin har lett till ett förändrat väljarbeteende. Socialdemokratin uppfattade behovet av en breddad politisk bas och agerade därefter. Dels genom en löntagarstrategi vilket ineburit en blandning av organisatoriskt arbete och välfärdspolitik. Dels genom att påverka förutsättningarna för ett genomförande av en sådan strategi. En strategi som enligt författaren också fått de avsedda effekterna i form av breddat väljarstöd och socialdemokratisk dominans. På ett generellt plan menar författaren att han visat att väljarnas val av parti och ideologiska uppfattning om vad som är rätt inte sker oberoende av partiernas agerande, utan snarare är att hänföra till politiska partiets medvetna strategiska agerande.

Forskningsproblemet

Torsten Svenssons forskningsproblem kan hänföras till kategorin spontant relevanta. Att ge sig i kast med den svenska socialdemokratins politiska dominans tycks som en av de mera politiskt intressanta uppgifterna. Också på det inomvetenskapliga området är ambitio-

nen lovvärd. Författaren vill ge partistudierna och väljarforskningen ett bidrag genom att betona partiernas roll som aktörer och medvetna strateger. Väljarforskningen ägnar sig primärt just åt väljare och inte partier, och partiforskarna har en tendens att tillskriva omgivningens, organisationsförändringar eller partiideologin den avgörande rollen i varje förändringsprocess istället för ett medvetet strategiskt agerande.

Avhandlingen tar utgångspunkt i ett allmänt resonemang, med internationell förankring, framfört av Adam Przeworski, kring socialdemokratiska partiets problem på väljararenan när arbetarklassens andel av samhällsmedborgarna minskar. Men Przeworskis teser har utvecklats ur diskussionen om den ökade väljarörligheten, den minskade klassröstningen och de allt större svårigheter som socialdemokratin möter. Dagens samhälle är individualistiskt och medborgarna tillhör inte självklart de gamla kollektiven. Przeworski diskuterar de socialistiska partiernas problem dels utifrån individernas alltmer lösgjorda ställning i förhållande till gamla kollektiv, dels utifrån de socialistiska partiernas minskande inflytande under 1980-talet. Det är med andra ord ett teoretiskt dilemma att ha Przeworski som utgångspunkt för att, med hjälp av en förklaring byggd på strategiskt tänkande, förklara ett politiskt partis *dominans*. Przeworski vill förklara a) klassröstning, alltså i vilken grad individer röstar som de gör på klassbas, och b) arbetarpartiernas avklingande i politiken. Författarens teoretiska utgångspunkt tycks mig snarare som en inspirationskälla än ett teoretiskt avstamp. Av detta följer också problem för författaren med hypotesprövning, förklaringens omfattning och förankring i teorier om partiagerande.

Författaren har en förklarande ambition, men är mångtydig ifråga om vad som skall förklaras: han vill förklara "den unika uppslutningen bakom det socialdemokratiska partiet och det välfärdspolitiska projektet" (s 9). Strax därunder formuleras det så att "det är reformpolitikens möjligheter och begränsningar som är fokus". Längre fram är det inte längre uppslutningen, utan författaren skriver "kan den

svenska socialdemokraternas strategiska agerande vara en förklaring till dess dominans och välfärdspolitikens utformning" (s 12). Längre ner på samma sida står "Det som ska förklaras är enkelt uttryckt socialdemokraternas styrka", senare definierad som den stora andelen väljare. Slutligen är det åter frågan om uppslutningen bakom partiet och välfärdspolitikerna som skall förklaras av partiets försök att bredda väljarbasen (s 36). Också strategins effekter i form av väljarnas attityder skall förklaras (s 40). Oklarheterna ifråga om den beroende variabeln hänger samman med vad som ovan sagts om de teoretiska utgångspunkterna. Przeworskis tankar är inte tillräckliga för att hjälpa författaren att precisera sin förklaringsansats. För att resonemangen i det första avsnittet av avhandlingen skall ge den teoretiska ram och avstamp som behövs för att ta till sig den omfattande empiri som följer hade författaren måst precisera sina syften och sin förklaringsambition i större utsträckning än vad som är fallet.

Ett flertal gånger i avhandlingen nämns ordet "hypotes". Det väsentliga med en hypotes är att en undersökning som bekräftar eller förkastar en hypotes i sin tur stärker eller försvagar en teori. Författaren talar i explicit form först på s 184 om en nollhypotes vilken går ut på att partiet reagerar ad hoc på olika stimuli i den politiska verkligheten. Detta antyder att hypotesen då är motsatsen, nämligen att partiet agerar medvetet långsiktigt. En sådan hypotes är alltför stiliserad och allmän för att vara empiriskt fruktbar i forskningsarbetet. Författaren har förbiset att ur generella teorier om partiagerande vaska fram hypoteser som är empiriskt prövbara, som styrande för arbetet. Vad som nu kallas hypotes är istället ett allmänt antagande om rationalitet hos ett politiskt parti.

Författaren gör på s 36 en operationalisering av hypotesen i det att han vill undersöka om socialdemokraterna försökt bredda partiets väljarunderlag genom att appellera till tjänstemännen utan att mista arbetarnas stöd. Denna hypotes skall testas genom tillämpningen av "den strategiska förklaringen" vilken finns redovisad dels på s 40, dels på s 283. Den strate-

giska förklaringen består av tre boxar där de första två benämns "strategins förutsättningar" respektive "perception och strategiskt agerande" (s.40). Från box nr två går en orsakspil till box nr tre, effekter, i form av "väljarnas attityder". Den orsakspil som finns från perception och handlande till effekter tycks mig inte ha täckning i hypotesen. I hypotesen avser författaren att testa om en strategi överhuvudtaget varit för handen. I modellen på s 40 skall istället testas om det förelegat ett orsakförhållande mellan strategiskt handlande och effekter. Den grundläggande forskningshypotes, som handlade om huruvida det fanns en strategi, och operationaliseringen av den, är svår att relatera till vad författaren kallar den strategiska förklaringen, där effekterna, av vad som tycks vara ett givet strategiskt agerande, står i centrum. Dessa oklarheter är en följd av bristande precision i arbetet med de teoretiska utgångspunkterna och därmed i formuleringen av forskningshypotesen.

För att uttala sig om en undersökning har bekräftat eller förkastat en hypotes måste klara kriterier för falsifiering finnas utarbetade. När författaren i avhandlingens avslutande kapitel diskuterar sina hypoteser sägs att nollhypotesen kan förkastas och en rationalistisk förklaring får stöd. Något klargörande av vilka kriterier som skall vara uppfyllda för att denna hypotes skall vara bekräftad alternativt nollhypotesen förkastas görs dock inte. Istället tycks det mig som om allt agerande från partiets sida kan tolkas i strategiska termer så länge någon ledande partiföreträdare formulerar sig strategiskt. Till exempel ifråga om socialdemokraternas bemötande av de borgerligas angrepp på den offentliga sektorn på s 122 och 123 sägs att socialdemokraterna agerade strategiskt eftersom partiet försvarade den offentliga sektorns tjänstemän mot ett folkpartistiskt påhopp. Det vore väl inte så lite egendomligt om partiet skulle stämma in i den kritiska kören mot en verksamhet socialdemokraterna själv byggt upp och godta valpropaganda från ett borgerligt parti ett valår? Författaren diskuterar aldrig på vilket sätt partiet skulle ha agerat för att nollhypotesen skulle uppfyllts. Det är därmed svårt att helt instämma med författa-

rens slutsats att hypotesen om partiets strategiska agerande faktiskt fått ett otvetydigt stöd.

Torsten Svensson vill i motsättning till många tidigare forskare inom detta fält primärt anlägga ett aktörsperspektiv på socialdemokraternas agerande. Förändringarna hos partiet har ofta hänförs till strukturella förutsättningar, men författaren vill istället koncentrera sin analys på partiets medvetna långsiktiga agerande för att bibehålla sin maktposition. Författaren visar insikt om problemen med aktörens eventuella fångenskap i strukturerna. Ändå intar han en lite oklar mellanposition mellan aktör och strukturansats.

Przeworskis tankar hade behövt utvecklas för att kunna ha en styrande teoretisk funktion i avhandlingen även i detta avseende. En teori innehåller förutsägelser om samband, regelbundenheter eller kausaliteter vilka kan testas empiriskt genom handfasta operationaliseringar. Przeworskis tankar kan knappast sägas framföra en teori även om hans idéer kan tolkas och preciseras till en sådan. Författaren vill förklara socialdemokraternas dominans i aktörstermer, men återkommer gång på gång till de strukturella förutsättningarna.

I en tidigare statsvetenskaplig avhandling kring partiets rationalitet ses partiet som en rationell aktör, men beaktande dels samhällsförhållandena i termer av ideologiska mål, dels strategiska mål på väljararenan, interna arenan och parlamentariska arenan (Hinnfors 1992). Tillsammans bestämmer dessa uppfattningar och avvägningar partiets, vad Hinnfors kallar, "beslutsposition" vilken kan vara avvaktande, omprövande eller deciderad, dvs fastlagd. Huruvida ståndpunkten partiet intagit kan ändras bestäms på det sättet med beaktande både av aktörens rationella agerande och av strukturens begränsningar uppfattad via aktörens öga. Genom att Svensson aldrig gör den typen av preciserad modell kommer resonemangen att falla över än åt aktörsförklaringar än åt strukturförklaringar beroende på sakfrågan. Ett exempel på författarens ambivalens är att han dels menar att "de sociala omgrupperingarna av samhället gjorde att partikongressen 1944 beslutade om en översyn av partiets organisationsformer", hänvisande till struktu-

ren, (s 151), dels menar att det var bröderna Per Albin och Sigfrid Hansson som personligen skapade den organisationsförändring som innebar ett samarbete mellan tjänstemännens fackföreningar och partiet. Författaren skriver att "en av de första förespråkarna för en central facklig tjänstemannaorganisation var Sigfrid Hansson, redaktör för Socialdemokraten och aktiv i journalistförbundet, tillika Per Albin Hanssons bror" (s 96) och därefter när strategin att partiet och LO skulle stödja tjänstemännens fackliga organisering behandlas, sedan att "tanken att visst tankeutbyte försiggick mellan bröderna Hansson ligger dock nära till hands" (s 98).

Författaren nämner som en kritik mot Przeworski att denne inte tar hänsyn till partiets behov av att agera på flera arenor samtidigt. Inte heller hos författaren tas dock någon större hänsyn till detta faktum. I förklaringsansatsen har läsaren en känsla av att partiet endast har att agera på väljararenan, samt att något övergripande mål inte är för handen. Någon systematisk diskussion om det socialdemokratiska partiagerandet utifrån trovärdighetskriterier eller programförverkligande förekommer inte. Om ett parti vars organisering har idépolitisk grund söker nya vägar för att erhålla majoritetsstöd och därmed programförverkligande så måste rimligen frågan om trovärdighet inför väljarkollektivet utgöra en viktig begränsning för partiets agerande. En utförligare diskussion kring de olika arenorna och en utvecklad modell för agerande på dem alla hade gett större tyngd åt slutsatsen om det strategiska agerandets innehåll.

Det dilemma i avvägningen mellan kärngrupper och bredare väljargrupper författaren beskriver måste rimligen gälla även för andra partier, ~~tex centerpartiet.~~ När samhällets sociala strukturer förändras ställs alla politiska partier inför detta dilemma. Eftersom författaren ibland brister i precision i de teoretiska resonemangen blir studien i första hand ett applicerande av Przeworskis idéer för att förklara det specifika socialdemokratiska fallet. En prövning av Przeworskis idéer i generell mening hade varit intressant men krävt teoretiska kompletteringar i fråga om organisationens

roll (Panebianco 1988) eller partiernas trög-
rörlighet och många strategiska avvägningssi-
tuationer i ett flerpartisystem (Robertson
1976). En sådan komplettering hade kunnat
tillföra Przeworskis tankar precisering och
förklaringskraft.

Begrepp

Det centrala begreppet i avhandlingen är "stra-
tegi". Med strategi brukar avses en plan för
handling eller ett mönster för avvägningar
mellan olika mål. Utöver strategi talas också
om "strategiskt handlande" vilket måste avse
något annat än "handlande" i sig. I det avsnitt
som enligt rubriken skall behandla strategins
förutsättningar sägs att "analysen visar att det
i det svenska fallet förelegat en strategi inne-
fattande organisatoriskt och propagandistiskt
arbete" (s 75). Senare talar författaren om att
han vill undersöka om "det funnits några väl
avvägda strategier från partiledningens sida
med syfte att vidga partiets väljarunderlag" (s
78). Senare sägs att strategi består av idépoli-
tik och intressekamp, något som inte fram-
kommer i avhandlingens första del (s 192).
Ibland sägs att det är förekomsten av en strate-
gi som är intressant, tex i slutet av avhandling-
en där det formuleras "att partiets agerande
styrts av vissa grundläggande värden" (s 283)
medan det i avhandlingens början sägs: "syftet
med avhandlingen är att utvärdera huruvida soci-
aldemokratin agerat strategiskt gentemot
tjänstemännen" (s 36). Ett begrepp som tycks
rymma både handlande, perceptioner och vär-
den kan knappast användas för att förklara nå-
got specifikt. Strategibegreppet hade, liksom
tidigare forskningsproblemet, krävt ett större
mått av precisering och att författaren vågat
nagla fast en bestämd definition vilken han se-
dan arbetat efter. Vagheten i begreppen döljer
kanske en osäkerhet om innebörden i forsk-
ningsproblemet och en ovilja att bestämma sig
för vad som skall göras.

Författaren tycks ofta dra slutsatsen att stra-
tegin existerar eftersom partiet agerar på ett
visst sätt. Samtidigt talas om strategiskt age-
rande. Men vad författaren gör är att säga att
det var så och partiet agerade så och därför

hade partiet en strategi. Författaren menar att
"Under hela efterkrigstiden och i takt med sam-
hällsomvandlingen har sålunda försöken att
skapa ett utrymme för partiet hos de nya tjäns-
temannagrupperna funnits med i partiets stra-
tegi" (s 110). I det sammanhanget framstår det
som om alla partier har en strategi eftersom de
anpassar sig till förändringar i omgivningen,
det är strategins innehåll som är det intressan-
ta. Författaren går till och med ännu längre ge-
nom att inte nöja sig med att hävda att hand-
lingar är belägg för strategin, utan även effek-
terna får belägg att strategin fanns där. På
s 190 skriver författaren att "de snarast negati-
va effekterna på väljararenan ger vid handen
att strategiskt agerande spelar roll för utfallet"
vilket bara kan tolkas som att effekterna skall
belägga strategins förekomst. Författaren skri-
ver också att "om strategin skall vara en för-
klaring till socialdemokratiens styrka och sam-
tycket till den offentliga sektorn måste den ju
också leda till dessa effekter" (s 156) vilket
också måste tolkas som att effekterna får be-
lägga att strategin finns där. Även bristen på
effekter kan belägga strategin. Ett exempel är
att författaren skriver att "den valda lösningen
ledde inte till någon omedelbar positiv elektro-
ral effekt" (s 232). Då Svenssons tolkning är
att partiet i just det fallet, löntagarfonderna,
prioriterade trovärdigheten menar han att bris-
ten på effekt belägger att det förelåg en strategi
trots allt. Strategi blir på det här sättet ett be-
grepp helt utan användning i en förklaring ef-
tersom det inte finns någon möjlighet att säga
när partiet *inte* agerat strategiskt. Återigen ser
vi att brist på precisering när forskningspro-
blemet skall fastläggas leder till oklarheter i
själva iscensättandet av undersökningen.

Metod och material

Varken metod eller material diskuteras sär-
skilt mycket i avhandlingen. Det är först när
undersökningen kommer in på den kvantitati-
va delen som validiteten i frågorna och meto-
dologiska aspekter av undersökningen kom-
mer upp till diskussion. De saker som borde
tagits upp i en materialdiskussion är repre-
sentativiteten hos materialet, hur urvalet av
material gått till, med hjälp av vilka kriterier

materialet valts. Författaren använder omväxlande partistyreelseprotokoll, kongressmaterial och pamfletter. Rimligen är dessa olika materialtyper avsedda för olika fora, vilket gör dem svåra att hantera enhetligt. Visst material kan ju också betraktas som komplementärt genom att de är förarbeten till ett mer offentligt utgivet dokument. Vissa materialtyper är avsedda för offentlig diskussion och är per definition partiets linje, medan andra speglar interna diskussioner kring t ex olika temata i en valkampanj. Med tanke på den oerhörda vikt författaren tillmäter detta material i avhandlingen som belägg för både motiv, uppfattningar av verkligheten och den strategi som undersöks, borde rimligen en materialdiskussion ha haft en betydligt större plats.

De metodologiska aspekterna i tolkningen av materialet har författaren heller inte diskuterat. Det skrivna materialet undersöks för att på olika sätt belägga motiv och uppfattningar men några tolkningskriterier eller kategorier diskuteras inte. I avhandlingen plockas texter från olika tider för att belägga samma motiv. I det tredje kapitlet, som handlar om löntagarstrategins förutsättningar, har vi partimaterial från 1928 och 1948 som båda skall peka på socialdemokraternas motiv för att påverka fackföreningar och relationen till kommunisterna. Tidsfaktorn måste här rimligen ha betydelse mycket för tolkningen av de uttalanden som finns i materialet.

Författaren har också valt att avstå från någon form av systematiska kategoriseringar vid genomgången av materialet. För att textanalysen som metod skall ge ett vederhäftigt intryck krävs någon form av systematiska kategorier och en diskussion om vad som hamnar i och utanför fällorna. På s 70 citeras att "vi skall icke-förbise att den verkliga kampen mellan socialdemokrater och kommunister föres på arbetsplatserna." Detta citat skall belägga att socialdemokraterna påverkade förutsättningar för sin strategi. På s 138 citeras "det är lika viktigt att vårt TCO-organiserade folk är fackligt aktiva som att vi håller kommunisterna stången i fackföreningsrörelsen" och detta skall belägga att man faktiskt hade en viss strategi. Vilken är den kvalitativa skillnaden mel-

lan två sådana citat? Båda handlar om vikten av facklig organisering och förankring, båda kan tolkas som förutsättningar för en strategi och båda kan tolkas som en strategi. Det behöver inte vara fel att på ett intuitivt sätt bearbeta materialet men varje analys sker ändock med någon form av kategorier för ögonen. En diskussion om vilka kategorier författaren hade framför sig vid analysen av det stora skriftliga materialet hade fyllt sin plats i avhandlingen.

Resultat

I avhandlingen försöker Torsten Svensson härleda en specifik strategi utifrån ett givet material av uttalanden, diskussioner och resonemang av ibland ganska allmän natur. Författarens handlag i resultatdelen är sympatiskt. Han lyckas för det mesta övertyga om att han har rätt genom ett argumentativt skrivsätt och utredande diskussioner. Ibland hamnar författaren dock i något som liknar cirkelresonemang. Ett exempel: Eftersom partiet agerat på ett sådant sätt gentemot tjänstemannagrupperna som man gjort så menar författaren att det finns en strategi för att fånga in tjänstemännen. Författaren menar att han undersöker "om de strategiska övervägandena för att foga in tjänstemännen faktiskt förekommit och vilka utslag i partiets organisation och politikens utformning det i så fall fått" (s 151). Belägg för att en sådan strategi faktiskt fanns sammanfattas på s 151 och 152 och består framför allt av att tjänstemannaföreningar bildades, att en speciell riksdagsgrupp bildades med tjänstemannafrågor på dagordningen och att löntagarbegreppet gjorde entré i propagandan. Alla dessa ting måste väl betecknas som, enligt författarens egen formulering "utslag i partiets organisation och politikens utformning". Därmed är det sagt att strategin fanns, eftersom den kom till uttryck i organisation och politik och att dessa uttryck i organisation och politik kom till stånd, eftersom det fanns en strategi. Någon tidsföljd finns inte heller i resonemanget på så sätt att det ena inträffar före det andra. Istället tycks det vara fråga om en process där händelserna griper in i varandra på ett sätt som gör det svårt att analytiskt urskilja orsak och

verkan. Detta är inte ett enstaka exempel utan hänger samman med bristen på precision av strategibegreppet.

I studien av om den socialdemokratiska partistrategin haft de önskade effekterna använder författaren sig av svaret på en fråga från väljarundersökningarna i Göteborg. Han analyserar reaktionerna på påståendet att "det har gått så långt med sociala reformer här i landet att staten i fortsättningen hellre borde minska än öka bidrag och stöd till medborgarna". Påståendet kan få instämmande eller icke-instämmande svar. Under valåren 1956 och 1960 fanns bara två utfall plus allmänna mellankategorier vilka lämnades åt kodarens ömdöme. Detta är också två viktiga år i analysen. Sedan 1964 finns fyra alternativ, två instämmande och två icke-instämmande i olika grad. Det finns ett par saker att säga om den här typen av frågor, vilket författaren insiktsfullt noterat i avsnittet. Det första är att den här typen av påstående alltid har en tendens att få människor att instämma. Det andra är att den här frågan är extremt tidstypisk och har återkommit från 1985 av tidsserieskäl. Det var ju på 1980-talet som de här frågorna återkom på dagordningen. Frågan tillkom dessutom på 1950-talet som ett mått på vänster-högerdimensionen i politiken men författaren använder den på ett annat sätt – vilket han inte är ensam om. En analys av andra frågor om socialpolitik ställda vid enskilda tillfällen under undersökningsperioden kunde avslöjat om sambandet mellan Svenssons fråga och andra frågor om socialpolitik var tillräckligt starkt för att vara försäkrad om att frågan mäter vad författaren avser att mäta. Bristen på en sådan kontroll försvagar tilltron till ett av författarens viktigare resultat, nämligen att tjänstemännen faktiskt blev mer positiva till den sociala välfärden åren strax efter 1960.

Torsten Svensson har undersökt huruvida socialdemokratiens agerande har styrts av en långsiktig strategi. Författaren anser sig fått detta bekräftat i analysen eller som han skriver "partiets agerande har styrts av vissa grundläggande värden och av en långsiktig väljarstrategi" (s 283). Han skriver också att "i stort sett ger analysen stöd för tanken att socialde-

mokratiens styrka och samtycket till välfärdsstaten kan återföras på partiets strategiska agerande." I samma andetag formuleras att "mellan denna medvetna strategi och väljarbeteendet finns en kausal länk". Här hävdar författaren således att han dels visat att partiet har haft en strategi överhuvudtaget, dels förklarat agerandet utifrån denna strategi samt förklarat väljarbeteendet utifrån partiagerandet. Författaren hävdar också att agerandet orsakades av perceptionen, dvs det uppfattade behovet av en breddad politisk bas. Han hävdar vidare att agerandet fått de avsedda effekterna, det är dock oklart om det gäller förutsättningarna för strategin eller effekterna av strategin. Vad skall vi då ställa för krav på en förklaring?

En förklaring är enligt min mening en del i en förståelse av en större helhet. Författarens förklaring är då en del i denna förståelse. Men för att denna förklaring skall vara ett bidrag till förståelsen måste den uppfylla vissa krav. En förklaring ger förstås svar på frågan "Varför?". Författaren har valt att arbeta med orsaksförklaringar. En orsaksförklaring bör vara underbyggd av en teori om någon form av samband eller regelbundenheter. Men här har vi en beskrivning av två fenomen – strategin och väljarnas attitydförändring – och en beskrivning av en rimlig orsak – partiledningens önskan om bredare väljarbas. Det är visserligen början till en förklaring, men närmast en intentional eller finalistiskt förklaring. Den anger mål eller motiv som förklaring. En sådan förklaring har emellertid två bekymmer. För det första måste man lita till aktörens egna ord eller till dennes handlingar. Det är svårt att veta vilka mål eller motiv som inte ledde till handlande och således var underordnade. Varför blev valet som det blev? För det andra uppkommer frågan omedelbart om varför aktören hade just det motivet eller målet? Svaret blir således inte tillfredställande utan genererar nya frågor av samma art. Jag hävdar istället att författaren bidragit till förståelsen av den socialdemokratiska reformpolitiken, men inte genom att förklara vare sig förekomst av strategi, innehåll i strategi, agerande eller effekter. Författaren har *genom att fokusera på ett antal strategiska val hos partiet genomfört en ana-*

lytisk och systematisk beskrivning av det socialdemokratiska partiets väg till politisk dominans. Och det är vackert så.

Slutord

Sammanfattningsvis anser jag således inte att det förklarande syftet i avhandlingen uppfylls på det sätt författaren menat. De teoretiska utgångspunkterna är alltför oprecisa för att en förklaring i kausal mening skall vara för handen. Det är oklart vilken preciserad hypotes som testas och på vilka kriterier den skall bekräftas eller falsifieras. Dessutom är det omväxlande förekomsten av strategin och innehållet i strategin som skall förklaras vilket gör en utvärdering av studien svår. För det andra är begreppen ofta vagt och mångtydigt definierade och förlorar därmed i användbarhet, särskilt gäller detta strategibegreppet som ibland tycks rymma både förutsättningar, motiv och agerande. För det tredje är beläggen för att strategin faktiskt varit för handen, och haft det innehåll författaren hävdar, ofta svaga, och genom en bristande materialdiskussion ibland till och med tveksamma. Avhandlingens slutresultat har tyvärr inte blivit så klart och entydigt som författaren menat och läsaren önskat. Arbetet har blivit lidande av att författaren inte velat eller vågat bestämma sig klart och tydligt för vad som skulle göras och därefter precisera sitt forskningsproblem. Ingen kedja är starkare än den svagaste länken och ingen avhandling lär bli bättre än graden av precision hos forskningsproblem och syfte.

Trots dessa brister är Torsten Svenssons avhandling ett berömvärdt och gediget arbete. Ett stort partimaterial har analyserats på ett systematiskt sätt. Några av avhandlingens främsta förtjänster är ambitionen att förklara och forskningsproblemet utgångspunkt i en internationell teoretisk vetenskaplig diskussion, vars spår också märks rätt igenom avhandlingen. Författaren visar stor probleminsikt genom att med jämna mellanrum invända mot de egna resultaten, pröva dem och ibland modifiera dem. Han skriver också i en resonerande och argumentativ statsvetenskaplig tradition vilket är en stor tillgång både för honom själv och

för läsaren. Språket är i behaglig avsaknad av statsvetenskaplig jargong, schablonartade metaforer samt onödiga och svårbegripliga termer. I de empiriska delarna har avhandlingen gett ett stort tillskott till kunskapen om vårt största partis agerande under åren vid regeringsmakten. Torsten Svenssons avhandling lär bli en av de viktigaste byggstenarna i det fortsatta forskningsarbetet kring socialdemokratiens unika hegemoni i Sverige.

Marie Demker

Referenser

- Hinnfors, Jonas, *Familjepolitik. Samhällsförändringar och parti strategier 1960–1990*, Stockholm 1992: Almqvist & Wiksell International.
- Panbianco, Angelo, *Political Parties: Organization & Power*, Cambridge 1988: Cambridge University Press.
- Robertson, David, *A Theory of Party Competition*, London 1976: John Wiley & Sons.

Genmäle

Jag hävdar att mycket av Marie Demkers kritik ger uttryck för ett forskningsideal där det gäller att begränsa sin fråga så snävt att man kan vara säker på att ha helt rätt. Jag ställer i min avhandling en politiskt intressant men också mer komplicerad fråga som leder till flera förklaringar, inte alltid heltäckande, länkade till varandra. Ett sådant större helhetsperspektiv innebär att vi ibland kan tvingas välja mått som brister i precision. Jag anser ändå, utan att tumma på metodiska krav, att den högre ambitionen är att föredra. Demker hävdar att mina anspråk på att ha genomfört en förklaring inte har uppfyllts. Jag har "bidragit till förståelsen av den socialdemokratiska reformpolitiken, men inte genom att förklara vare sig förekomst av strategi, innehåll i strategi, agerande eller effekter". Vägen till denna slutsats är kantad av i mitt tycke felaktiga resonemang och en såväl slarvig som ogenerös läsning. Jag har därför några anmärkningar.

Nollhypotes och hypotes

Låt mig börja med att ge exempel på missförstånd som beror på slarvig läsning. Demker påstår att jag lanserar en nollhypotes först på s 184 och inte ens där preciserar hypotesens innebörd. Hon tvingas därför göra en tolkning på basis av nollhypotesen: "Detta antyder att hypotesen är motsatsen, nämligen att partiet agerar medvetet långsiktigt". Påpekandet vore nu inte så allvarligt om inte opponenter grundat sin bedömning av hypotesens precision – "alltför stiliserad och allmän" – utifrån denna felaktiga läsning. Sanningen är den att nollhypotesen lanseras redan på s 35, i det avsnitt där Przeworski's ansats kritiserar och preciseras (vilket Demker efterlyser). Detta görs för övrigt bland annat med hjälp av några partiforskare – exempelvis Wellhofer, Kitchelt, Koelble, Sjöblom och Panebianco (vilken Demker tycker borde ha funnits med) som alla används för att föra ett resonemang om organisationens roll som handlingsrestriktion (ett resonemang som opponenter saknar).

Nollhypotes och hypotes följs sedan upp i ett avsnitt, s 36ff, där frågan ställs hur strategiskt agerande kan fungera som en förklaring. Här kräver jag explicita belägg för att partiet omfattade vissa mål, hade vissa föreställningar om verkligheten (också andra aktörer), att partiets agerande motiverades av dessa mål och föreställningar. Kravet på vad mål och föreställningar borde innebära är också preciserande och krävande. Om inte detta uppfylls, gäller nollhypotesen i Hecló & Madsens anda: partiets agerande är reaktivt (s 35), får mål och mening i efterhand (s 35, 39) och är inkrementalistiskt (s 39).

Tillämpat på hela förklaringskedjan betyder det också att såväl uppkomna effekter som uteblivna effekter kan föregås av strategi och strategiskt agerande respektive frånvaro av detsamma. Fyra olika utfall skisseras (s 42f). Det borde vara uppenbart att nollhypotesen kan kopplas till framför allt utfall IV: Inga eller på felaktigt sätt uppkomna effekter och avsaknad av strategi och strategiskt agerande. (Utfall II är en variant av detta) Hänvisningen här till Hecló & Madsen borde räcka för att se

kopplingen till vad jag tidigare lanserat som en nollhypotes. Att hypotesen motsvaras av fall I är lika klart. Demkers tolkning av den stiliserade modellen i form av de tre boxarna är således felaktig; modellen här således täckning i hypotesen.

Demker påstår att jag aldrig diskuterar vad partiet skulle göra för att uppfylla nollhypotesen. Det stämmer således inte. Jag kan dock gå opponenter till mötes på en punkt; att hypotesen, som den kommer till uttryck i avhandlingens första del, brister i precision. Nollhypotesen är lätt att förkasta medan en bekräftelse av hypotesen fortfarande kan innefatta olika typer av agerande.

Poängen är emellertid att detta påpekande gör jag själv redan i avhandlingstexten, just på den sida där Demker anser att hypotesen är alltför allmän och stiliserad (s 184). Demkers synpunkt kunde mycket väl ha varit ett citat från avhandlingen! Jag påpekar där att strategin såsom den belagts fram till och med kap.4 fortfarande är alltför allmän; vi vill veta mer exakt och konkret vilken typ av agerande som ledde till framgång och vad som ledde till misslyckande. Detta resonemang motiverar den jämförande fallstudie som följer. Det handlar där mindre om att som Demker skriver "stärka sin tes" än att precisera de verkliga mekanismerna i partiets strategiska agerande. En prövning av förklaringsens hållbarhet borde rimligen innefatta en granskning av detta viktiga steg i analysen.

Oklart vad som ska förklaras?

Jag är enligt Demker mångtydig i vad som ska förklaras. För det första menar jag, vilket inte är en kontroversiell hållning, att det är fullt rimligt och dessutom eftersträvansvärt att relatera undersökningsuppgiften till en mer generell problemställning. När avhandlingens huvudfråga presenterats påstår jag därför att "[d]et övergripande problemet gäller således reformpolitikens möjligheter och begränsningar" (s 9. Se vidare s 12, 43 och 299ff). Undersökningen av socialdemokratiens strategiska agerande kan således ses som en fallstudie av denna övergripande fråga. Dels citerar

Demker fel ("fokus" respektive "övergripande problem" är uppenbart olika saker) och dels tycks hon inte acceptera att en problemställning kan formuleras på flera nivåer (vilket inte överensstämmer med en senare önskan om generalisering till exempelvis andra partier).

För det andra tycks ovanstående feltolkning av hypotesen leda Demker på avvägar om vad som ska förklaras. Hon uppfattar här att förklaringen av effekter ligger vid sidan av vad jag ursprungligen vill göra. Det som tolkas som huvudfrågan – förekomst av strategi – är "svår att relatera" till "den strategiska förklaringen". Det är uppenbart fel. Den strategiska förklaringen innehåller alla led: Från utformningen av en strategi (utifrån perceptioner av demokratis krav och väljargruppernas förändring och karakteristika) över ett rationell agerande till effekter av detta agerande. Det innebär att huvudfrågeställningen innehåller flera delfrågor – varje led kräver sin specifika förklaring. Även om Demker skulle ha haft rätt om hypotesens räckvidd blir således hennes invändning märklig: Självklart kan man laborera med en kedja av förklaringar som tänks hänga ihop. Om inte Demker kan acceptera att den beroende variabeln övergår till att bli en oberoende dito i undersökningens senare skede så förespråkar hon en orimlig och olycklig restriktion för samhällsvetenskapliga förklaringar.

Men visar ändå inte citaten på en mångtydighet i huvudfrågeställningen? Tagna ur sitt sammanhang kan det tyckas så. Lästa med något större generositet torde det vara uppenbart hur de är sammanlänkade. På avhandlingens första sida (s 9) målas bakgrunden till problemställningen upp – socialdemokratisk dominans genom en unik parlamentarisk maktställning och framgångsrik social reformpolitik av generell snitt. En första precisering av vad som ska förklaras följer: "den unika uppslutningen bakom det socialdemokratiska partiet och det välfärdspolitiska projektet". Utifrån den mer generella frågeställningen (reformpolitikens möjligheter) följer sedan en allmän och kort diskussion om olika förklaringsansatser varefter jag i denna inledning såväl antyder var den fruktbara förklaringen är

att hämta samt återknyter till vad som ska förklaras: "dess [socialdemokratiens] dominans och ... välfärdspolitikens utformning" (s 12).

Här är inte problemet någon inkongruens mellan formuleringarna utan snarare varför parlamentarisk styrka och generell välfärdspolitik hänger ihop. Därför följer också ett avsnitt där den beroende variabeln preciseras på det sätt Demker refererar och där jag argumenterar varför de två aspekterna av dominans bör studeras hopkopplade. Att uppslutning bakom partiet bryts ned till parlamentarisk styrka (mätt genom väljarstöd och regeringsinnehav) handlar inte om mångtydighet utan att göra företeelserna mer tillgängliga och mätbara. Samma sak gäller när jag går från uppslutning bakom välfärdspolitiskt projekt via välfärdspolitikens utformning och landar i inställningen till generell välfärdspolitik (vilket i detalj diskuteras i kap.4 där operationaliseringsproblemet blir aktuellt). Att "väljarnas attityder" i fig.1.3. (s 40) sammanfattar väljarnas inställning till partier och välfärdspolitik framgår av sammanhanget. Hur är det möjligt att få detta till något ytterligare syfte?

Strategi, strategiskt agerande och effekter
Demker anser att strategibegreppet är vagt och att jag inte håller isär det från handlingar och effekter. Det hade blivit klarare för henne om hon hade utgått från hur företeelserna definieras i texten på sid.36ff. I stället rycker hon citat här och var i texten som ska ge intryck av den stora förvirringen. Låt oss se på några av "bevisen".

Demker ironiserar (tror jag) över att jag använder begreppet strategiskt agerande "vilket måste avse något annat än 'handlande' i sig". Hon tvingas tydligt gissa på den här punkten. Får jag då hänvisa till s 37f där strategiskt agerande definieras och skiljs från parametriskt agerande. Detta är en distinktion som jag sedan ofta återknyter till avhandlingen igenom.

De konkreta strategier som beskrivs, folkpartilinjen och löntagarstrategin, är precis beskrivna och innebörden av den senare är presenterad i samband med analysen av Przeworskis ansats (generell välfärdspolitik, klass-

överbyggande organisation, differentierad propaganda). Detta är fullt förenligt med att på ett mer abstrakt plan påstå att en sådan strategi innehåller såväl en intressepolitisk som en idépolitisk komponent. Vari ligger problemet, att jag använder några andra begrepp för att fånga vad en strategi i allmänhet innehåller? Inte heller borde det komma som en överraskning för Demker på s 192 eftersom diskussionen som laddar för detta (givetvis) återfinns redan i inledningskapitlet och återkommer i diskussionen om förhållandet mellan ideologi och strategi (ex. vis s 153f). Jag tycker nog att Demkers efterlysning av större precision och mod snarare kan liknas vid ångslan och bokstavstolkning av metodhandboken.

Den vaghet jag själv ser är en annan än den Demker anger. Strategi står ibland för övergripande mål och ibland för hur man tänker sig göra (delmål) för att uppnå detta mål. Är det då också så att jag sluter mig till strategi från handling? Många gånger har vi inte mer än handlingar att tillgå varför vi kan tvingas att dra inferens från handling (jfr Hadenius 1984). Kraven på belägg i avhandlingen är emellertid starkare. I första hand krävs motivuttalanden och belägg för genomtänkta resonemang (jag kan därför också urskilja olika handlingsalternativ vid flera tillfällen).

Låt oss studera den citatkonst som leder till Demkers generella omdöme. Så *här* står det på den sida Demker citerar (Vad D. utelämnat kursiveras): "Under hela efterkrigstiden och i takt med samhällsomvandlingen, *som noga studerades*, har *sålunda* försöken att skapa ett utrymme för partiet hos de nya tjänstemannagrupperna funnits med i partiets strategi *för att uppnå väljarmajoritet*" (s 110f). Genom att lägga in vad Demker utesluter får meningens ny innebörd. Här syftas tillbaka på belägg (vilka inte är få!) för att partiet noggrant studerade utvecklingen och övervägde hur de lämpligen skulle uppnå väljarmajoritet. Bara sidorna innan berättar utförligt om hur man *övervägde* detta. Jag blandar inte ihop handling och strategi!

Men jag tycks ju dra slutsatser om strategi från effekter? Fel igen! På s 190 där jag diskuterar tänkbara fall att studera och där Demker

klipper ut ett citat, skriver jag faktiskt så här: "*I en mening svarar löntagarfonderna utmärkt mot kravet på ett kontrafaktiskt fall till ATP. De snarast negativa effekterna på väljararenan ger vid handen att strategiskt agerande uppenbarligen spelar roll för utfallet. Ur ett strategiskt perspektiv kan förslaget till löntagarfonder nämligen ses som en gåta ...*" (Min kursivering här). Observera att detta följs av en kort karakteristik av förslagets konstruktion som är utgångspunkten för att spåra en strategi! Här konstateras således: a) Märklig strategi bakom löntagarfonderna (om önskan att vinna bred uppslutning) b) Löntagarfonderna får negativ effekt på väljararenan c) Strategiskt uppläggning spelar roll för *utfallet* (i just det här fallet).

I det andra exemplet Demker ger räcker det att läsa det som citeras och ställa det mot hennes tolkning. Här står, att för att strategi skall kunna förklara måste den självklart också ha effekter. Det räcker således inte att belägga en strategi, vi måste också kunna leda i bevis att strategiskt agerande följs av effekter (läs också det som föregår och följer efter den citerade meningen). Demker tolkar detta som att jag drar slutsatser om strategi från effekter. Fel igen alltså. Hela poängen med de sista styckena är att motivera sökandet efter effekter. Läget kan ju vara sådant att vi kan belägga förekomsten av en strategi och konsekvent agerande men att inga effekter uppstår. Då kan inte strategi fungera som en rimlig förklaring. Så enkelt är resonemanget.

Så är också läget i analysen av *sjukförsäkringen* på s 232 – som Demker i samband med citatet felaktigt hänför till löntagarfonderna, en reform jag på s 190 valde att inte analysera(!). Läses hela avsnittet och slutdiskussionen framgår att jag brottas med problemet att det är mer sparsamt med belägg för någon typ av specifik strategi i sjukförsäkringsfrågan än i ATP-frågan. Jag diskuterar därför flera tolkningar av det som skedde. Det gäller nämligen att skilja på strategi och handling. Att det inte går att spåra en strategi från effekter/resultat är en självklarhet. Det är ju en av poängerna med analysen!

Demker drar utifrån sin tolkning slutsatsen att jag ibland hamnar i en form av cirkelresonemang: Från handling drar jag slutsatser om strategi vilket i sin tur antas resultera i samma handlingar. Belägget är att jag enligt Demker i *sammanfattningen* av kapitel 3 – i vilket jag *närmast tröttsamt* belägger tankarna bakom tjänstemannaföreningar, speciell riksdagsgrupp, löntagarbegreppets entré osv – räknar upp just dessa företeelser som belägg för strategin. Fel! Första stycket i sammanfattningen lyder som följer: "Svaret på frågan om strategi måste sökas där partiledningens överväganden kan spåras, där argumenten förts fram och handlingarna motiverats. *Ovanstående genomgång visar att en sådan medveten strategi förelegat. Låt mig rekapitulera händelseutvecklingen*" (151, kursiverat här). Jag försöker därefter sammanfatta resultatet av såväl överväganden som det agerande som strategin tog sig uttryck i. Motiven är under resans gång mycket väl belagda liksom hur tidsföljden mellan olika företeelser såg ut. Motiv och överväganden finns med även i sammanfattningen, men koncentrationen ligger i första hand på det konkreta handlande detta gav upphov till.

Struktur, aktör och arenor

Demker menar att jag intar en "lite oklar" mellanposition mellan en aktör- och strukturansats. Det saknas en preciserad modell som kan förena den rationella aktörens beslut med hur den uppfattar verkligheten. Resultatet är att jag vacklar mellan aktörs- och strukturförklaringar från det ena fallet till det andra, påstår Demker. Även om inte jag löser (sic!) strukturaktörproblemet är det nog inte heller så enkelt som att applicera Hinnfors' modell. I likhet med denne (men utan dennes speciella terminologi vad gäller beslutsposition och arenor) beaktar jag aktörens agerande och "strukturens begränsningar uppfattad via aktörens öga". Hinnfors' synsätt är inte alls annorlunda än mitt därvidlag. Två exempel ges på min vacklan. Å ena sidan leder de sociala omgrupperingarna i samhället till ett beslut om översyn av partiets organisationsformer vid 1944

års partikongress. Å andra sidan påstås jag mena att bröderna Hansson låg bakom organisationsförändringar "som innebar ett samarbete mellan tjänstemännens fackföreningar och partiet." Det första skulle då vara en strukturell förklaring, det senare en aktörsförklaring.

Låt oss börja med 1944. Återigen citerar Demker från sammanfattningen men också här framgår det att partikongressen (båda bröderna Hansson var nog där) *fattade ett beslut* mot bakgrund av vad som uppfattades som en samhällsförändring partiet måste ta hänsyn till. Om vi går tillbaka till det avsnitt som skildrar detta (s 94-101) framgår klart hur partiledningen uppfattade samhällsutvecklingen och att de på grundval av denna behövde se över organisationsformerna. Bland annat tillsattes en kommitté vars uppgift var att utforma en organisation som lättare kunde möta framväxten av tjänstemannagrupperna. Samhällsutvecklingen uppfattades av partiet som given, den egna organisationen icke.

Samma sak förelåg vad gällde Dacos bildande (s 95ff). Samhällsutvecklingen tycktes driva fram en ny grupp i samhället. Dess organisering kunde partiet emellertid påverka. Dock var detta *svårare* än att omforma den egna organisationen eller för den delen påverka LOs utveckling. De var här på relativt främmande mark. Åter ett litet inpass om felaktig läsning: Jag påstår inte att bröderna Hansson "skapade den organisationsförändring som innebar ett samarbete mellan tjänstemännens fackföreningar och partiet". Jag hävdar att Sigfrid Hansson var en drivande kraft bakom öppna kanaler mellan LO och Daco samt att partiledningen kom att behandla organisationen välvilligt. Eftersom jag inte har några egentliga belägg hävdar jag inte heller att någon medveten strategi förelåg, bara att tankeutbyte mellan bröderna "låg nära till hands" (s 98).

I båda dessa exempel uppfattar aktören den sociala utvecklingen som en begränsning eller snarare förutsättning för sitt agerande i olika organisationsfrågor. Flera andra exempel kan ges på liknande analyser i avhandlingen och jag anser inte att jag är oklar i denna fråga: Hurvida en aktör kan respektive uppfattar sig

kunna agera i en viss riktning är en empirisk fråga. Att handlingutrymmet varierar från fråga till fråga är inte ett tecken på oklarhet utan snarare på aktörers varierande makt och perception av den situation de befinner sig i. Det är rimligen lättare för ett parti att tro sig kunna påverka sin egen organisation än någon annans (SAP – TCO). Att genomföra en genomgripande förändring av medborgarnas levnadsvillkor torde kräva en hel del av aktören. Men det senare är givetvis principiellt möjligt. En empirisk analys av sjukförsäkrings- och ATP-reformen visar detta.

Jag anser således att samhällsvetenskaplig forskning måste ta hänsyn både till strukturer som begränsar aktörers handlingsutrymme och till aktörers möjlighet att agera inom dessa ramar. I vissa situationer har aktören också makt att genomföra grundläggande förändringar av det framtida handlingsutrymmet. Demker verkar trots allt anse att forskaren måste välja ett aktörs- eller strukturperspektiv och att handlingsutrymmet kan bestämmas teoretiskt. Det vore att söka sig till ofruktbar position som är övergiven av de flesta sedan länge.

Detta leder över till frågan om olika arenor. Här hävdar Demker att läsaren har "en känsla av att partiet endast har att agera på väljararenan, samt att något övergripande mål är för handen". Visst är det så att socialdemokratiens agerande för att dra till sig tjänstemannaväljare är centralt och får stort utrymme. Men det är inte så att jag bara ser till partiets agerande på väljararenan. Att jag inte explicit använder de termer Demker efterlyser tycker jag inte borde innebära några problem. Ett centralt begrepp i analysen är avvägningsproblem (Przeworskis trade-off). Genom detta kopplas väljararena samman med vad som brukar betecknas som den interna arenan. Frågor om hur socialdemokratin hanterade LO och partiets traditionella medlemmar och organisation är ytterst centrala i avhandlingen. På samma sätt analyseras systematiskt partiets idéutveckling och en diskussion om förhållandet mellan strategi och ideologi är ett återkommande inslag. Eftersom det är strategiskt agerande och inte parametriskt dito som undersöks blir naturligtvis

också förhållandet till andra aktörer samt hur de agerade mycket väsentligt. Hur socialdemokratin uppfattade kommunister, borgerlig opposition liksom det parlamentariska spelet är därför också en väsentlig del av avhandlingen.

Metodkritik

Demker har rätt i att jag inte samlat diskuterar materialtyper och tolkningen av materialet speciellt utförligt. Jag inser att det kan medföra nackdelar i termer av intersubjektivitet att inte ha dessa överväganden samlade. Å andra sidan negligeras inte dessa frågor. Materialbedömningar liksom funderingar om vilka material som är väsentliga görs vid flera tillfällen i texten. Min linje har varit att ta upp metodproblem där de dyker upp. Jag vill hävda att en mer explicit och samlad redovisning av tolkningskriterier, materialdiskussion etc inte skulle ha lett till något annat resultat! Att jag framhöll detta vid disputationen tycks inte ha lett till någon ny reflektion hos Demker.

Demker har två invändningar mot mitt sätt att använda en frågeställning i väljarundersökningarna: Den första går ut på att jag borde ha kontrollerat sambandet mellan denna fråga och andra mer sporadiskt ställda frågor om socialpolitik för att därigenom öka tilltron till mina slutsatser. I den mån detta varit möjligt (åtminstone över mer än ett val) ger jag henne rätt. Hennes andra invändning är däremot inte rimlig – att avsikten vid frågornas konstruktion varit en annan än den jag önskat använda dem till försvagar dess validitet. Det följer inte logiskt att en intervjuperson uppfattar frågan som frågeställaren avsett att den ska uppfattas. Att frågan mäter en aspekt (av flera) i något vi betecknar som höger-vänsterdimensionen är i sig heller inget argument.

Det framgår av Demkers framställning att jag själv utförligt diskuterar måttets brister. Det avhåller mig ändå inte från att ändå använda det. Vill vi söka svar på intressanta frågor tvingas vi ofta använda det bristfälliga material som finns till hands. Vill vi vara helt säkra på att ha rätt får vi ställa oss beskedligare frå-

gor eller låta materialet bestämma hur frågan skall lyda.

Intentionala förklaringar

Demker påstår att jag valt att arbeta med "orsaksförklaringar". Det är fel om hon menar vad vi normalt avser: "Causal explanations ... works by subsuming events under casual laws" (Elster 1983, 26). Jag arbetar explicit med intentionala förklaringar. De första leden i förklaringen är intentionala, dvs partiets agerande kan förklaras av deras intentioner. Också de olika typer av strategiskt agerande som preciseras i fallstudien är utfall som härleds till motiv och föreställningar om handlingarnas effekter. Också effekterna bland väljarna knyts till motiv genom partiets överlagda agerande och väljarnas bedömning av den förda politiken utifrån sina intressen. Endast i fråga om kopplingen mellan agerande och långsiktiga effekter i väljarkåren registreras en kausal mekanism av snarast socialpsykologisk natur. Detta har dock en undanskymd plats och görs inte till föremål för någon längre analys.

Demkers slutsats är: "Det är visserligen början till en förklaring, men närmast en intentionell eller finalistisk förklaring". Javisst! *Jag tror Demkers uppfattning om avhandlingen till syvende och sist vilar på en principiell motvilja mot denna typ av förklaring.* Men hennes summariska invändning mot motivförklaringar i allmänhet är knappast övertygande. Att "desires" och "beliefs" i sin tur kan förklaras slår inte undan benen på en motivförklaring. Att en föreställning eller ett motiv kan reduceras till en specifik fysiologisk process gör inte det senare omedelbart till en bättre förklaring (Jfr Elster 1983, 85). Invändningen att en förklaring går att reducera till en annan mer grundläggande nivå drabbar alla förklaringar. Ansluter vi oss till metodologisk individualism drabbas alla typer av strukturella förklaringar hårt av en sådan invändning. Det är rimligt att stanna vid mänskliga motiv om vi ska förklara mänskligt beteende. Strukturella förklaringar är intressanta när de fömedlas som Demker skriver, genom aktörens öga. Kartläggningen av fysiologiska processer eller so-

ciala strukturer ökar insikten om de förutsättningar som aktören befinner sig i. Men det är bara "språngbrädor". Håller vi oss enbart till mer generella samhällseliga lagar riskerar vi att räkna bort den självständiga aktör som så ofta får våra prediktioner att komma på skam (Jfr Przeworski 1985, 92ff).

Styrkan av en förklaring vilar på om vi kan ge belägg för vår förklaring och falsifiera alternativen. Även om det är svårt när vi rör oss med abstrakta icke-observerbara begrepp som motiv och föreställningar är det inte principiellt omöjligt (Jfr King, Keohane & Verba 1994, 114). Jag hävdar att min avhandling kan tjäna som exempel på att det är möjligt, även om jag naturligtvis inte förklarat allt. Men som sagt, det är viktigt att ha goda belägg för sina tolkningar vilket jag även försökt visa i den här repliken.

Torsten Svensson

Litteratur:

- Elster, Jon 1983. *Explaining Technical Change. A Case Study in the Philosophy of Science.* Cambridge, Cambridge University Press.
- Hadenius, Axel 1984. Att belägga motiv. I Hadenius, Henning & Holmsröm. *Tre studier i politiskt beslutsfattande.* Uppsala, Acta Universitatis Upsalien-sis.
- King, Gary, Keohane, Robert O. & Verba, Sidney 1994. *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Qualitative Research.* Princeton, Princeton University Press.
- Przeworski, Adam 1985. *Capitalism and Social Democracy.* Cambridge, Cambridge University Press.

Slutreplik

Det är med tungt hjärta jag tar del av Torsten Svenssons genmäle på min recension av hans avhandling i statsvetenskap. Min recension avslutades med omdömet att Svenssons avhandling, trots sina brister, var ett gediget arbete som skulle bli en av de viktigaste byggstenarna i det fortsatta forskningsarbetet kring socialdemokratins ställning i Sverige. Svens-

son hävdar dock att min recension grundas på ogenerös och slarvig läsning. Han menar också att jag ironiserat över hans forskningsmetodik.

Som fakultetsopponent är jag utsedd att göra en kritisk granskning av Svenssons avhandling. Mitt uppdrag är att blottlägga varje tänkbar svaghet och påpeka de oklarheter som föreligger. Vid sidan av den kritiken har jag också poängterat avhandlingens förtjänster. Svenssons forskningsproblem har jag kallat "ett av de mest politiskt intressanta" och betonat det inomvetenskapliga värdet av att undersöka partiernas roll som medvetna strateger. Svenssons metoddiskussion ifråga om de kvantitativa måtten har jag betecknat som "insiktsfull" och hans allmänna probleminsikt som "en stor tillgång" för avhandlingen. I min recension har jag också gett ett antal förslag i konstruktiv anda som alla syftar till att precisera och avgränsa forskningsproblemet för att på så sätt stärka avhandlingens resultat. Trots detta väljer Torsten Svensson att i ett genmäle, på i stort sett varje punkt där kritik riktats mot honom, anmäla sin avvikande mening. Jag ger Svensson omedelbart rätt på en punkt: citatet på sidan 232 handlar om sjukförsäkringen och inte om löntagarfonderna. Låt mig dock på några mer avgörande punkter, med ledning av genmälet, vidareutveckla min kritik av Svenssons avhandling.

Svensson menar att jag inte tycker om intentionala förklaringar och därför inte heller tycker om hans avhandling. Min kritik av Svenssons förklaringsansats relaterar sig dock enbart till hans egna anspråk. Svensson menar i avhandlingens inledning att han avser att förklara socialdemokratiens dominans med hjälp av dess agerande. Det är möjligt att det bland alla de förklaringsansatser som diskuteras i avhandlingens inledning också sägs något som, med en generös tolkning, berör intentionala förklaringar. Det dominerande intrycket är dock förklaringsperspektiv innefattande såväl intentionala som kausala faktorer. Svensson skriver också på s 24 att han "vill undvika en på förhand begränsad förklaring". Svenssons bestämda uppfattning i genmälet, om användandet av en aktörsförklaring i avhand-

lingen, motsägs dessutom längre fram i genmälet där han hävdar att samhällsvetenskapen alltid "måste" ta hänsyn till både strukturers begränsningar och aktörers handlingsmöjligheter. Ett sådant uttalande slår in alla öppna dörrar. Min poäng är att Svensson skulle ha preciserat sin egen position i den pågående diskussionen, tex genom en modell à la Hinnefors. Det här beskrivna förhållningssättet kan inte karakteriseras av, som Svensson hävdar i sitt genmäle, att "explicit" använda sig av en intentional förklaring.

Att Svensson "explicit" skulle arbeta med intentionala förklaringar motsägs också av vad han skriver i avhandlingens första kapitel avslutande del. Han hävdar där att han gör en "detaljerad historisk analys av det socialdemokratiska partiets agerande" (s 31, min kurs). Analysen av agerandet genomförs för att undersöka om "uppslutningen bakom socialdemokratien och välfärdsstaten kan förklaras av en socialdemokratisk strategi för att bredda partiets väljarbas med andra grupper" (s 31). Min uppfattning, att Svensson primärt valt en kausal förklaring, grundas sålunda på vad Svensson skriver i avhandlingen. Jag hävdar att Svensson istället "hamnat" i en intentional förklaring, inte med avsikt utan som en följd av att han inte bestämde sig för ett klart uttalande förklaringsperspektiv på förhand. Att kalla detta oförutsedda arbetssätt för att anbringa ett "helhetsperspektiv" anser jag vara att smita från vetenskapens mest grundläggande krav på precision och stringens.

Svensson hävdar att han lanserat och diskuterat sina hypoteser, även nollhypotesen, på ett tidigt stadium i avhandlingen. Min kritik inriktades mot den bristande precisionen i hypoteserna. En sådan brist gör dem omöjliga som styrande instrument för framställningen. Att begreppen hypotes eller noll-hypotes nämns innebär inte att de diskuteras. Om en avhandlingsförfattare väljer att använda begreppet "hypotes" krävs insikt i den forskningsmetodik i vilken ett sådant begrepp fyller någon verklig funktion. Svensson skriver i avhandlingen att "den beskrivning Heclö & Madsen levererar kan ses som en nollhypotes" (sid 35). Ett sådant omnämnande en passant kan knap-

past tjäna som introduktion till avhandlingens kärna, nämligen vilken forskningshypotes som skall prövas.

Såsom forskare, och därmed kritiker av varandras arbeten, tillhör det de mer väsentliga uppgifterna att föra fram våra resultat med sådan precision att de också kan diskuteras och kritiserats utifrån den språkliga form de har givits. Svensson för i sitt genmäle resonemang om att vissa antydningar i texten "borde" ha räckt för att förstå. Så är det tex när han hävdar att det han skall förklara är mycket mer klart än jag visat, då jag ryckt meningarna ur sitt sammanhang. Kvar i texten står dock ett stort antal olika företeelser som skall förklaras. Ingen förståelse i världen kan förena fyra-fem olika uttalade förklaringsambitioner till en.

Svensson går med en terriers envishet igenom ett antal citat och hävdar att de skall tolkas på ett annat sätt än vad jag gjort. Samtidigt hävdar han på ett allmänt plan att han noggrant belagt de tolkningar han gör. "Motiven är under resans gång mycket väl belagda" skriver Svensson. Dessa belägg skall i så fall vara så övertygande att tolkningen är otvetydig. Syftet med de illustrerande citaten från min sida är att visa att så icke är fallet.

Strategi-begreppet behandlas av Svensson genomgående på ett mångtydigt sätt. Utan att göra någon åtskillnad, inom ramarna för begreppet, är det uppenbart att Svensson ibland är intresserad av innehållet i strategin, tex i kapitel fem där olika välfärdspolitiska principer diskuteras, ibland av förekomsten av en tjänstemannastrategi, tex i inledningen till kapitel tre (s 78), och ibland av det agerande som eventuellt hade sin grund i en strategi, tex i kapitel två, som dock sägs handla om strategins förutsättningar. Min uppfattning är att Torsten Svensson genom att inte från allra första början precisera sitt analysverktyg – strategibegreppet – inte lyckas belägga sina resultat på ett rimligt sätt. Svensson menar att en större förståelse för hans arbetssätt skulle besparat

honom en sådan kritik som min. Men Svenssons uppgift är att på ett vederhäftigt och vetenskapligt godtagbart sätt belägga och driva hem sin forskningshypotes. Så länge hans belägg inte genom begreppslogik och metodisk stringens pekar mot en högre ambitionsnivå, än att på ett intuitivt sätt beskriva socialdemokratins historia, är de inga vetenskapliga belägg.

Svensson gör i sitt genmäle vad han alltför ofta gjort i sin avhandling, fastnar i detaljer och glömmar både den fråga han skulle besvara och det övergripande problemperspektiv vi har rätt att kräva av en avhandlingsförfattare. I det självklara kravet finns ingenting av vad Svensson kallar "ängslan och bokstavstolkning av metodhandboken".

Torsten Svenssons avhandling har många brister, vilket jag här har påpekat. Den vetenskapliga diskussionens märke är kritik och öppenhet, något som ställs på sin spets vid en disputation. Jag kan bara konstatera att Svensson i sitt genmäle valt att bemöta varje detalj i den kritik jag riktat mot hans avhandling, men inte varit villig att få en dialog kring de vetenskapligt relevanta punkterna, nämligen grad av teoretisk medvetenhet och stringens i forskningsarbetet. Torsten Svensson hävdar att han ger uttryck för ett helhetsperspektiv, mångtydighet i positiv mening och öppenhet i forskningsprocessen. Han menar också att han vill svara på en så "komplicerad fråga" att han inte kan ställas till ansvar för brister i precision. Enligt min uppfattning gömmer sig Svensson bakom dessa moderesonemang för att undvika sältan i de ord som så länge varit vetenskapens ledstjärna; det dunkelt sagda är det dunkelt tänkta.

Marie Demker

Till redaktionen insända skrifter

- Mats Alvesson — Kaj Sköldbberg: *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund 1994: Studentlitteratur.
- Christina Bergqvist: *Mäns makt och kvinnors intressen*. Skrifter utgivna av Statsvetenskapliga föreningen i Uppsala 121. Uppsala 1994: Almqvist & Wiksell International.
- Per Broomé — Pirkko Jonsson: *Äldreomsorgen i Sverige*. Stockholm 1994: SNS.
- Peter Bröms — Johan Eriksson — Bo Svensson: *Reconstructing Survival. Evolving Perspectives on Euro-Arctic Politics*. Stockholm 1994: ERU.
- Zdenek Cervenka: Tragedin Rwanda-Burundi. *Världspolitikkens Dagsfrågor* 10 1994.
- Bent Christensen: *Forvaltningsret — prøvelse*. København 1994: Jurist- og Økonomforbundets Forlag.
- Alf Grannes — Daniel Heradstveit: *Etnisk nasjonalisme. Folkegrupper og konflikter i Kaukasia og Sentral-Asia*. Oslo 1994: TANO.
- Johan Hedrén: *Miljöpolitikens natur*. Linköping 1994: Tema.
- Bengt Jacobsson: *Kraftsamlingen. Politik och företagande i parallella processer*. Lund 1994: Studentlitteratur.
- Assar Lindbeck m fl: *Turning Sweden Around*. Cambridge, Mass 1994: MIT.
- Anders Löflund: *Fundamental Sources of Risk and Expected Returns on Swedish Assets*. Helsingfors 1994: Svenska Handelshögskolan.
- Bertil Nelhans: Den makedonska frågan. *Världspolitikkens Dagsfrågor* 9 1994.
- Göran B Nilsson: *André Oscar Wallenberg. III. Ett namn att försvara 1866-1886*. Stockholm 1994: Norstedts.
- Bjørn Erik Rasch — Knut Midgaard, red: *Representativt demokrati. Spilleregler under debatt*. Oslo 1994: Scandinavian University Press.

- Gunnar Richardson: *Svensk utbildningshistoria*. Lund 1994: Studentlitteratur.
- Carl Johan Rosenbröjer: *The Changing Relationships and Strategic Identities of Actors in an Industrial Distribution Channel*. Helsingfors 1994: Svenska Handelshögskolan.
- Joseph Schumpeter: *Schumpeter. Om skapande förestörelse och entreprenörskap* (urval av Richard Swedberg) Stockholm 1994: Ratio.
- Tore Strandvik: *Tolerance Zones in Perceived Service Quality*. Helsingfors 1994: Svenska Handelshögskolan.
- Lise Tøgeby: *Fra tilskuere til deltagere*. Århus 1994: Politica.
- Jan Tullberg — Birgitta Tullberg: *Naturlig etik. En uppgörelse med altruismen*. Stockholm 1994: Lykeion.
- Gunnar Åselius. *The "Russian Menace" to Sweden*. Stockholm Studies in History 51. Stockholm 1994: Almqvist & Wiksell International.

Medarbetare i Statsvetenskaplig Tidskrift

- Peter Hallberg* är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Stockholm.
- Ulf Mörkenstam* är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Stockholm.
- Fil dr *Jörgen Johansson* är verksam vid institutionen för samhällsvetenskap i Örebro.
- Fil dr *Maivor Sjölund* är verksam vid Institutet för arbetslivsforskning (f.d. Arbetslivscentrum) i Stockholm.
- Fil dr *Marie Demker* är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg.
- Fil dr *Torsten Svensson* är verksam vid Statsvetenskapliga institutionen i Uppsala.